

Maahanmuuttajataustaiset lapset ja monikulttuurisuus lastensuojelun perhehoidossa

Ilse Niekka

Maahanmuuttajataustaiset lapset ja monikulttuurisuus lastensuojelun perhehoidossa

Ilse Niekka

© Pesäpuu ry

Taimikko-projekti: Pelastakaa Lapset ry, Perhehoitoliitto ry, Pesäpuu ry ja

Yhteiset Lapsemme ry

Kuvat: Anita Polkutie

Pesäpuu ry, 2010

Sisällys

Esipuhe.....	5
1. Johdanto.....	6
2. Maahanmuuttajataustaiset lapset lastensuojelussa ja perhehoidossa.....	7
3. Maahanmuuttajaperheiden osallisuus ja kulttuuritaustan huomioonottaminen lastensuojelussa.....	11
4. Somalitaustaisten tukiperheiden koulutus.....	13
4.1 Tukiperheiden rekrytointi.....	14
4.2 Kokemuksia ja osallistujien ajatuksia tukiperheiden koulutuksesta.....	14
5. Monikulttuurisuus perhehoidossa.....	17
5.1 Monikulttuuristen sijaisperheiden haastattelut.....	17
5.1.1 Kulttuuritaustan ylläpitäminen ja kulttuurierojen merkitys.....	18
5.1.2 Sijaisperheiden suhde syntymävanhempiin – tasapainottelua ja kannattelua.....	19
5.1.3 Monikulttuurisena sijaisperheenä yhteisössä.....	21
5.2 Lasten kanssa työskentelyn kehittäminen.....	22
5.3 Sijaisperheiden PRIDE-valmennus ja monikulttuurisuus.....	24
5.3.1 Monikulttuurisen pilottiryhmän perheiden rekrytointi.....	25
5.3.2 Ryhmän monikulttuurisuuden antia ja haasteita.....	27
5.4 PRIDE-valmennuksen lisämateriaali monikulttuurisuudesta.....	28
6. Yhteistyö monikulttuurisen perhehoidon kehittämisessä.....	30
7. Lopuksi.....	31
Lähteet ja kirjallisuusviitteet.....	34
Liitteet 1–3.....	35
Hankkeen taustaryhmät.....	41

Esipuhe

Uusi lastensuojelulaki korostaa lapsen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioon ottamista sijaishuoltopaikkaa valittaessa. Kun Taimikko-projekti käynnistyi vuonna 2007, näkyivät maahanmuuttajataustaiset lapset kasvavana palvelujen tarvitsijaryhmänä sekä lastensuojelun avohuollossa että sijaishuollossa. Tilanteeseen oli kuitenkin varauduttu huonosti. Käytettävissä oli riittämättömästi tietoa ja tilastoja maahanmuuttajista lastensuojelun asiakkaina ja niistä syistä, jotka johtavat lastensuojelun tarpeeseen. Palveluja ja erityisosaamista oli tarjolla vähän. Lastensuojelun sijaishuollon laitospalveluissa oli jo erikoistunutta osaamista maahanmuuttajien kohtaamiseen. Tarve perheenomaisiin sijoituksiin oli kuitenkin olemassa, kuten muillakin lastensuojelun sijaishuollon palveluita tarvitsevilla lapsilla. Myös hallitusohjelmassa oli asetettu tavoitteeksi perhehoidon määrän lisääminen.

Tietoa oli siis vähän, haasteita paljon. Pelastakaa Lapset ry, Perhehoitoliitto ry, Pesäpuu ry ja Yhteiset Lapsemme ry tekivät viisaan päätöksen yhdistäessään voimansa ja kanavoimalla ne yhteiseksi projektihakemukseksi RAY:lle. Näin saatiin käyntiin maahanmuuttajataustaisten lasten tukiperheitoiminnan ja perhehoidon kehittäminen. Taimikko-projektissa tehty tutkimus- ja kartoitustyö sekä käytännön kokemustiedon kerääminen monikulttuuristen lasten perhehoidosta antoivat hyvän pohjan kehittämistyölle. Projekti mahdollisti myös kehitettyjen työmenetelmien pilotoinnin ja kehittämisen sellaiseen muotoon, että ne voidaan tulevaisuudessa juurruttaa osaksi lastensuojelua, kuntien työntekijöiden käyttöön.

Monikulttuuristen sijaisperheiden valmennus pohjautuu PRIDE-valmennukseen. Kun PRIDE -valmennusta aikanaan tuotiin Suomeen, saimme jo todeta, että sijoitettavan lapsen tarpeet ovat samat asuinpaikasta ja kulttuurista riippumatta. Tämä koskee myös maahanmuuttajalapsia Suomessa. Jokaisella lapsella on oikeus perheeseen ja jokainen lapsi tarvitsee ympärilleen turvallisia aikuisia, jotka ymmärtävät erilaisuutta ja haluavat tukea lapsen suhdetta omiin juuriinsa. Me aikuiset tarvitsemme tietoa ja opastusta erilaisuuden kohtaamiseen ja moninaisuuden arvostamiseen. Lastensuojelu ei ole hävettävää, se on jokaisen lapsen oikeus – myös maahanmuuttajataustaisen lapsen.

Raili Bäck-Kiianmaa

toiminnanjohtaja, Pesäpuu ry

1. Johdanto

Millaisia valmiuksia tulisi olla sijaisperheellä, johon sijoitetaan maahanmuuttajataustainen lapsi? Miten voimme tukea perhehoitoon sijoitetun lapsen kulttuurista identiteettiä ja hänen yhteyksiään kulttuuriseen taustaansa? Miten saamme maahanmuuttajataustaisia perheitä mukaan resurssiperheiksi lastensuojeluun?

Näihin kysymyksiin lähdettiin etsimään vastauksia neljän lastensuojelujärjestön yhteisessä kehittämishankkeessa.¹ Hankkeen tavoitteina oli kehittää sijoitettujen lasten vertaistukea sekä tuki- ja sijaisperheiden rekrytointia ja valmennusta vastaamaan paremmin maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden tarpeisiin. Lasten vertaisryhmätoiminnan ja sijaisperheiden valmennuksen kehittämisen pohjana toimivat jo käytössä olevat materiaalit, Sijoitettujen lasten vertaisryhmämalli ja PRIDE-valmennus.²

Hankkeen tavoitteet herättivät pohdintoja monikulttuurisuudesta: Mitä merkityksiä lapsen maahanmuuttajataustalla on lastensuojelussa ja perhehoidossa; onko tarkoituksenmukaista puhua yleisesti maahanmuuttajataustaista lapsista, kun joukossa on keskenään hyvin erilaisista taustoista tulevia lapsia;³ mikä on sijoitettavien lasten kannalta oleellista huomioitettavaa tuki- ja sijaisperheiden rekrytoinnissa ja valmennuksessa. Myös maahanmuuttajataustaisten lasten sijaisvanhemmuutta harkitsevat perheet tulevat monenlaisista taustoista. Osa heistä on kantaväestön, jotkut kahden kulttuurin ja vain pieni osa maahanmuuttajataustaisia perheitä. Perheiden tarpeet ja odotukset valmennukselle voivat siksi olla keskenään hyvin erilaisia.

Keskeisiksi yhdistäviksi arvoiksi kehittämistyössä ja sijaisperheiden valmennuksessa nousivat lapsen kulttuurisen taustan ja identiteetin ymmärtäminen ja tukeminen, hyväksytyksi tuleminen ja moninaisuuden arvostaminen. Työntekijöiden ja sijaisperheiden on

¹ RAY:n rahoittamaa hanketta, Taitoja monikulttuuriseen kohtaamiseen, Taimikko 2007–2009, hallinnoi Pesäpuu ry ja hankkeen järjestöt olivat: Pelastakaa Lapset ry, Perhehoitoliitto ry, Pesäpuu ry ja Yhteiset Lapsemmme ry.

² Pesäpuu ry:ssä on kehitetty Sijoitettujen lasten vertaisryhmämalli. Pelastakaa Lapset ry ja Perhehoitoliitto ry ovat tuoneet USA:sta Suomeen PRIDE-valmennuksen, joka on ryhmämuotoinen sijais- ja adoptiovanhempien valmennusmenetelmä. Se on Suomessa ollut käytössä n. 15 vuotta, ja sitä hallinnoi ja ylläpitää Pesäpuu ry.

³ Raportissa käytetään käsitettä maahanmuuttajataustainen lapsi viittaamaan lapseen, joka on itse tullut Suomeen maahanmuuttajana tai jonka vanhempi tai molemmat vanhemmat ovat maahanmuuttajia.

tärkeä tiedostaa kulttuuristen tekijöiden olemassaolo ja vaikutukset omassa elämässään, yhteistyössä ja perheiden arjessa. Esimerkiksi kantaväestöön kuuluvan sijaisperheen tulee tiedostaa, että perheeseen sijoitetulle lapselle voi olla merkityksellistä ylläpitää kulttuurista identiteettiään tai saada keinoja vastata rasistisiin loukkauksiin, vaikka sijaisperheelle itselleen lapsen kulttuuritaustalla tai ulkonäöllä ei olisi suurta merkitystä. Sijaisperheiden on myös hyvä saada perustietoa yleisistä kulttuurisista painotuksista ja ilmiöistä, esimerkiksi yhteisökeskeisen kulttuurin piirteistä, käsityksistä lapsuudesta ja lastenkasvatuksesta, sukupolvien ja sukupuolten asemasta tai maahanmuuttajaperheiden kokemista menetyksistä.

2. Maahanmuuttajataustaiset lapset lastensuojelussa ja perhehoidossa

Suomessa ei ole kerätty systemaattisesti tilastotietoa lastensuojelun asiakkaita äidinkielen tai kansallisuuden perusteella. Kuitenkin kansainvälisten tutkimusten perusteella maahanmuuttajataustaiset lapset ovat yliedustettuina lastensuojelun asiakkaina. Tässä ilmiössä on myös ryhmien välisiä eroja; USA:ssa on esimerkiksi havaittu, että aasialaistaustaisten perheiden lapset ovat hieman aliedustettuina lastensuojelussa. Englantilaisissa tutkimuksissa todettiin, että kaksi- tai monikulttuuristen perheiden lapset ovat useammin lastensuojelun asiakkaina kuin etnisten vähemmistöryhmien perheiden lapset. (Anis 2008, 47; Belanger et al. 2008).

Epäsuhtaa lastensuojelun asiakkuudessa selittävät USA:ssa tutkimusten mukaan vähemmistöryhmien lähtökohtainen huonompiosaisuus ja yhteiskuntaluokkaerot. Riskitekijät kasaantuvat huonompiosaisiin ryhmiin, ja yhteiskuntaluokkien erilaiset arvot esimerkiksi lastenkasvatuksessa törmäävät keskenään. (Belanger et al. 2008) Tutkijat myös toteavat, että julkisessa sairaalassa synnyttävän, etniseen vähemmistöön kuuluvan äidin päihdeongelma todennäköisesti huomataan ja siihen puututaan herkemmin kuin yksityissairaalassa synnyttävän valkoihoisen äidin päihdeongelmaan (Crampton & Coulton, 2008, 198).

Maahanmuuttajayhteisöissä voi toisaalta olla lastensuojelullisilta ongelmilta suojaavia tekijöitä, kuten päihitteettömyyttä ja yhteisökeskeiseen kulttuuriin liittyvää yhteisvastuullista lapsista huolehtimista.⁴ Ruotsissa on viime vuosina keskusteltu paljon asuntopolitiikan vaikutuksista maahanmuuttajayhteisöjen alueelliseen keskittymiseen ja eristymiseen muusta yhteiskunnasta. Kun yhteisöt keskittyvät voimakkaasti alueittain, syntyy pieniä yhteiskuntia yhteiskunnan sisälle ja sitä kautta syrjäytymistä, levottomuuksia ja leimaantumista.⁵

Hankkeen alussa tehtiin pienimuotoista kyselyä pääkaupunkiseudulla maahanmuuttajataustaisten lasten osuudesta sijaishuollossa ja perhehoidossa Suomessa sekä sen mahdollisesta kasvusuuntauksesta. Helsingin kaupungin sijaishuollon työntekijöiden arvioiden mukaan lasten suhteellinen osuus olisi nousussa. Muissa kunnissa ei pystytty suuntauksia arvioimaan, koska lapset olivat pikemminkin yksittäistapauksia kantaväestön lasten joukossa. Työntekijät totesivat kuitenkin, että maahanmuuttajataustaiset lapset tulevat kantaväestön lapsia herkemmin sijoitetuiksi laitoksiin. Tätä selittää heidän mukaansa osittain puute sijaisperheistä, mutta myös ajatus helpommasta yhteistyöstä lapsen syntymäperheen ja etnisen yhteisön kanssa sekä näiden yhteydenpidon varmistamisesta lapseen.

Heikkilä-Daskalopouloksen (2008, 32–33) Lastensuojelun Keskusliitolle tekemässä selvityksessä ei ilmennyt selkeitä merkkejä siitä, että maahanmuuttajataustaisten lasten huostaanotot olisivat merkittävästi kasvussa.⁶ Työntekijöiden kokemuksissa nousi esille maahanmuuttajien erityisen kielteinen ja pelokas suhtautuminen huostaanottoihin sekä vaara, että yhteisö sulkee lapsen kokonaan ulkopuolelleen, kun lapsi otetaan huostaan. Työntekijöiden arvioiden mukaan lastensuojelussa on sekä tilanteita, joissa tehdään turhan hätiköityjä ja isoja ratkaisuja, että sellaisia, joissa annetaan esimerkiksi väkivallan perheissä jatkua kulttuuriin vedoten.

⁴ Lähteenä Toronton yliopiston tutkija Laura Simichin pitämä luento aiheesta ”Yhteisöt ja pakolaisten mielenterveys” 21.9.09 Helsingin sosiaaliviraston täydennyskoulutuskeskuksessa.

⁵ Ruotsiin liittyvät viittaukset raportissa perustuvat toukokuussa 2009 käytyihin keskusteluihin Tukholmassa. Keskusteluihin osallistui kaksi työtiimiä, joista toinen tekee maahanmuuttajataustaisten lasten sijoituksia perheisiin ja toinen monikulttuuristen sijaisperheiden valmennustyötä.

⁶ Selvitys perustui pääkaupunkiseudulla ja sen ympäristössä tehtyihin sosiaali- ja terveysalan palvelujärjestelmän työntekijöiden haastatteluihin ja kyselyyn, joihin saatiin kaikkiaan 26 vastausta.

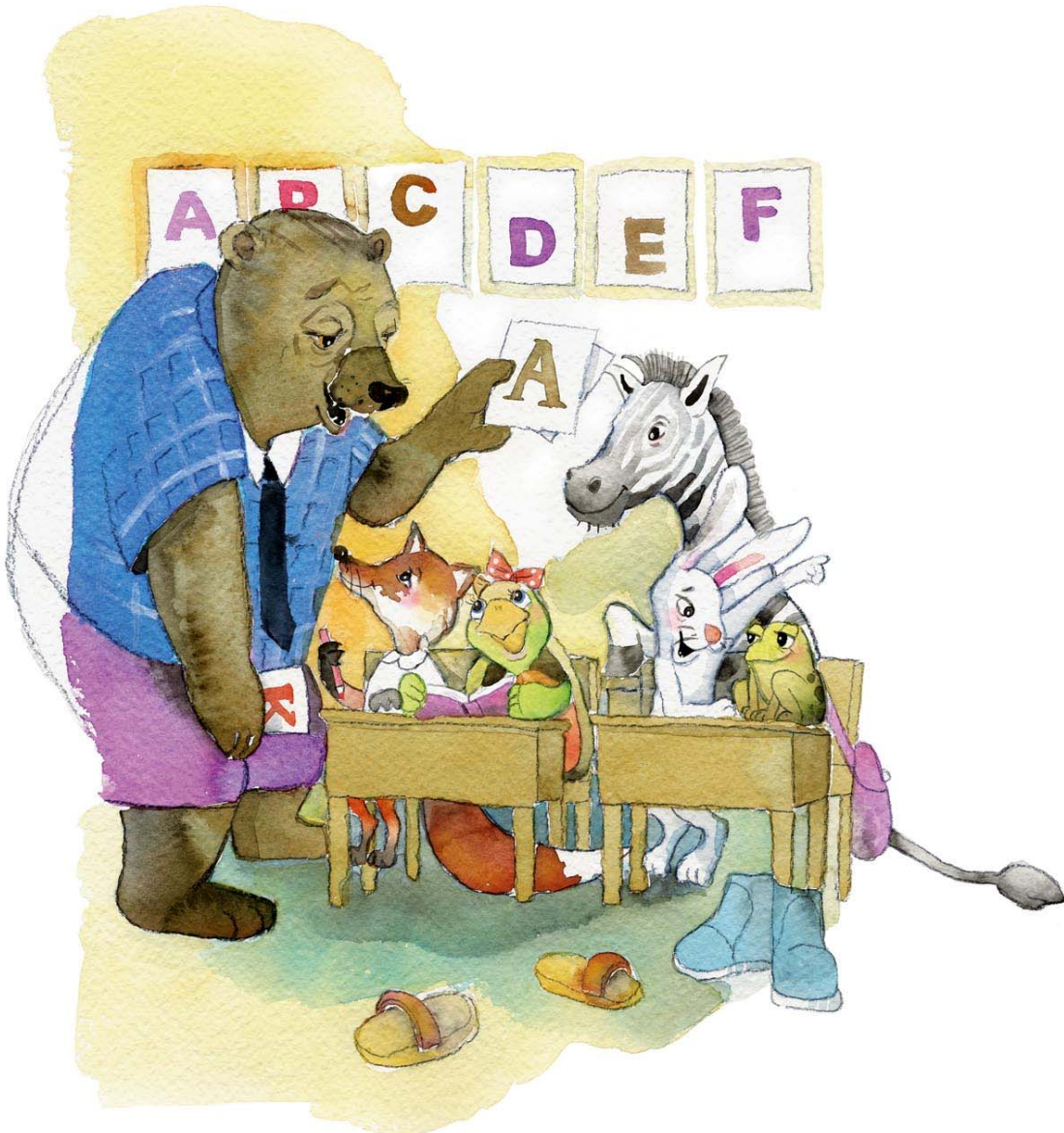
Tuusan (2004, 104–106) avohuollon asiakkaista kokoaman aineiston perusteella maahanmuuttajataustaisten lastensuojelun asiakasperheiden syyt asiakkuuteen olivat paljolti samoja kuin kantaväestön asiakasperheillä. Aineistosta nousi kuitenkin erityisen vahvasti esille äitien väsymys. Huomiota herätti lisäksi työntekijöiden kulttuurisen tietoisuuden ja herkkyyden sekä moninaisuutta huomioonottavien tukitoimien puute. Myös Anis (2008, 48) tuo esille, että kulttuuritietoisia toimintatapoja tulisi kehittää ja ottaa käyttöön lastensuojelun käytännöissä, tilannearviossa ja ratkaisuissa. Esimerkiksi yhteisökeskeisen kulttuurin mekanismien tunteminen ja hyödyntäminen perheiden auttamisessa olisi tärkeä työväline työntekijöille.

Maahanmuuttajalle suomalaisen lastensuojelun käytännöt voivat näyttäytyä vieraina ja pelottavina. Lastensuojelun asiakkuus sinällään saattaa aiheuttaa suurta häpeää omassa yhteisössä, joka voi olla maahanmuuttajaperheen ainoa tukiverkosto uudessa maassa (Anis, 2008, 49). Vanhemmille saattaa olla helpompi hyväksyä oman lapsen sijoittaminen lastensuojelulaitokseen ikään kuin neutraalimpana paikkana. Täysin vieraaseen perheeseen sijoittaminen voi olla aivan uusi ja vieras käytäntö, jota omassa kotimaassa ei ole ollut.

Maahanmuutto ja monikulttuurisuus ovat teemoja, jotka näkyvät paljon mediassa. Hankkeen aikana on esille noussut erityisesti ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijalasten tilanne. Suomeen tulijoiden määrät ovat olleet pieniä, kunnes vuonna 2008 ilman huoltajaa olevia lapsia tulikin yllättäen yli 700, joka oli seitsenkertainen määrä edelliseen vuoteen verrattuna. Lasten lähtömaita olivat pääasiassa Somalia, Irak ja Afganistan. Suomessa vastuu lasten vastaanotosta on maahanmuuttovirastolla kun taas Ruotsissa kunnilla ja Norjassa lastensuojelulla. Lasten asemassa suhteessa lastensuojelupalveluihin olisi Suomessa paljon kehitettävää. Nuorilla ei esimerkiksi ole oikeutta lastensuojelun jälkihuoltoon itsenäistymisvaiheessaan, vaikka moni heistä tarvitsisi vahvaa ohjausta ja tukea.⁷

⁷ Yksintulleiden lasten kanssa työskentelylle ja heidän sijaisperheidensä valmentamiselle on kehitetty materiaaleja: mm. *Fostering Unaccompanied Asylum Seeking and Refugee Children*, BAAF, Iso-Britannia, 2004; *Ensamkommande flyktingbarn – metodhandboken för socialtjänsten*, Rinkeby stadsdelsförvaltning, 2001.

Suomessa ilman huoltajaa tulleista lapsista osa on sijoitettu perheisiin odottamaan mahdollista perheenyhdistämistä. Sijoitusperheet ovat yleensä lasten sukulaisia, ja näitä perheitä kutsutaan yksityismajoitusperheiksi, koska sijoituksissa ei ole kyse virallisesta lastensuojelutoimenpiteestä. Espoon kaupungin alainen Ingaksen perhekoti toteutti vuonna 2008 projektin, jossa laadittiin materiaalit tukemaan työskentelyä lasten sijoittamisessa perheisiin: Yksityismajoituspalveluyksikön koulutusmalli ja Yksityismajoitusperheiden tietopaketti. PerhehoitoKumppanit Suomessa Oy valmentaa sijaisperheitä ilman huoltajaa tulleille lapsille ja on sijoittanut joitakin lapsia perheisiin.

3. Maahanmuuttajaperheiden osallisuus ja kulttuuritaustan huomioonottaminen lastensuojelussa

Kehittämishankkeen aikana on noussut esille maahanmuuttajien suuri tiedontarve lastensuojelusta. Esimerkiksi Helsingissä syksyllä 2008 järjestettyyn somalitaustaisten tukiperheiden koulutukseen osallistuneet äidit olivat yllättyneitä avohuollon työstä ja iloisia siitä, että he itse voisivat olla lastensuojelussa mukana tukemassa oman yhteisönsä apua tarvitsevia. Koulutukseen osallistujat kertoivat, että heidän yhteisönsä perheet pelkäävät lastensuojelua eikä sen puoleen uskalleta kääntyä, vaikka tuen tarvetta olisi. He toivoivatkin lastensuojeluun lisää maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä, joilta apua olisi helpompi ja turvallisempi pyytää. Koulutusryhmän arvion mukaan maahanmuuttajataustaisten tuki- ja sijaisperheiden avulla voitaisiin estää ikäviä tilanteita, joissa lapsi tai nuori ei enää koe kuuluvansa alkuperäiseen kulttuuriseen yhteisöönsä eikä myöskään suomalaisten joukkoon.

Väestöliiton Kotipuun tekemään selvitykseen haastatellut maahanmuuttajat kertoivat, että heidän mielikuvissaan suomalainen lastensuojelu on syrjivää, puolueellista ja jopa mieltävaltaista. He liittivät lastensuojeluun pelkoa lasten menettämisestä sekä kokemuksia kasvojen menettämisestä, häpeästä ja huonosta maineesta. Jotkut haastatellut epäilivät, että lastensuojelun tavoitteena on lasten suomalaistaminen. He toivoivat, että maahanmuuttajia otettaisiin vahvemmin mukaan lastensuojelun toimijoiksi, jotta varmistettaisiin lasten yhteyksien säilyminen heidän kulttuuritaustaansa. (Vesterinen, 2008)

Vuoden 2008 alussa voimaan tulleeseen lastensuojelulakiimme on ensimmäistä kertaa kirjattu, että lastensuojelullisia ratkaisuja tehtäessä tulee ottaa huomioon myös lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta (LsL 417/2007, 4 §). Lapsen mahdollisuudella tulla huostaanoton jälkeenkin ymmärretyksi arjessa omalla äidinkielellään ja saada tukea äidinkieltänsä säilyttämiseen on merkitystä lapsen identiteetin kehitykselle ja sijoituksen onnistumiselle. Myös sijoituspaikan mahdollisuudet tukea lapsen uskonnollista kasvatusta on tärkeä ottaa huomioon, koska syntymävanhemmilla säilyy huostaanoton jälkeenkin oikeus päättää lapsensa uskonnosta ja uskonnollisesta kasvatuksesta.

Kulttuurisen taustan tiedostaminen ja ylläpitäminen auttaa lasta muodostamaan käsitystä itsestään ja omasta elämäntarinastaan sekä mahdollistaa yhteydenpidon säilymistä lapselle läheisiin ihmisiin. Kulttuurin huomioonottaminen sijoitusprosessin eri vaiheissa voi myös ehkäistä sijoitusten purkautumista. Kanadassa tehdyissä tutkimuksissa on havaittu, että pyrkimykset muuttaa tai vaihtaa sijoitettujen lasten kulttuurisia arvoja, uskomuksia ja perinteitä voivat olla haitallisia; ne voivat vahingoittaa lapsen käsitystä itsestään sekä lapsen yhteyksiä syntymäperheeseensä ja sen yhteisöön (Brown et al. 2009, 120).

Kehittämishankkeessa haastatellut monikulttuuriset sijaisperheet näkivät hyvänä tulevaisuuden kuvana, että maahanmuuttajataustaisia perheitä saataisiin enemmän valmennettua sijaisperheiksi. Sijaisperheet nostivat lisäksi esille lasten syntymäperheiden tarpeet vertaistoimintaan ja vahvempaan tukeen. Moni näistä perheistä elää syrjässä sekä omasta kulttuurisesta yhteisöstään että suomalaisesta yhteiskunnasta. Yhteisökeskeisessä kulttuurissa perhettä saatetaan jopa hylkiä lapsen huostaanoton ja sijoituksen tuoman häpeän takia.

4. Somalitaustaisten tukiperheiden koulutus

Lastensuojelu yhdistetään maahanmuuttajien yhteisöissä usein vahvasti huostaanottoon ja siihen liittyviin pelkoihin. Tiedon levittäminen lastensuojelun avohuollosta ja sen tukitoimenpiteistä on siksi erittäin tärkeää. Tukiperheet toimivat lastensuojelun avohuollossa, joka on monille maahanmuuttajille vielä vieraampi asia kuin lastensuojelun sijaishuolto ja perhehoito.

Kehittämishankkeen työntekijä oli mukana suunnittelemassa ja kouluttajana Helsingissä syksyllä 2008 toteutetussa tukiperhekoulutuksessa somalitaustaisille perheille.⁸ Suomen Somaliliitto ry:n puheenjohtaja ja Helsingin kaupungin maahanmuuttajatyön konsultti Said Aden toimi koulutuksen pääorganisoijana. Tekstin pohjana ovat kouluttajien väliset ja koulutustapaamisilla käydyt keskustelut sekä palautekeskustelu, joka toteutettiin osallistujien ryhmähaastatteluna.⁹

Tarve tukiperheiden koulutukseen nousi pääkaupunkiseudun somaliyhteisöstä, jossa sattui joitakin vuosia sitten yllättävä perheenäidin kuolemantapaus. Se järkytti koko yhteisöä, joka kokoontui yhdessä suremaan ja pohtimaan, miten yhteisö voisi toimia perheen lasten apuna. Kyseisen perheen äiti oli elänyt Suomessa ilman tukiverkostoa. Somaliyhteisö kokosi tapahtuman jälkeen keskuudestaan verkoston, joka yhdessä viranomaisten kanssa etsi perheen lapsille sopivan sijaisperheen. Samalla käynnistyi keskustelu siitä, miten vastaavia tapauksia voitaisiin jatkossa yhteisvoimin ehkäistä. Somaliyhteisö ilmaisi kriisitilanteessa voimakkaasti haluaan auttaa oman yhteisönsä tukea tarvitsevia. Suomen Somaliliitto ry:ssä heräsi ajatus kouluttaa perheitä tukiperheiksi ja ehkä jatkossa myös sijaisperheiksi oman yhteisönsä lapsille ja nuorille.

⁸ Ks. Liite 1: Tukiperheiden koulutuksen rakenne.

⁹ Tukiperhekoulutukseen osallistui 10 Somaliasta Suomeen muuttaneen perheen äitiä.

4.1 Tukiperheiden rekrytointi

Koulutukseen osallistuneiden perheiden rekrytinnissa oli oleellisen tärkeää, että sitä teki yhteisöön kuuluva ja siinä arvostettu henkilö, joka tiesi yhteisön kokemuksista ja ajatuksista esimerkiksi lastenkasvatuksesta ja lastensuojelusta. Koulutuksesta tiedotettiin viemällä somalinkielisiä ilmoituksia moskeijoihin ja muihin yhteisön keskeisiin kokoontumispaikkoihin. Somalinkielisessä Radio Warsassa annettiin tietoa tukiperheiden tarpeesta ja alkavasta koulutuksesta. Ennen varsinaisia koulutustapaamisia järjestettiin somalin kielellä kaksi infotilaisuutta, joissa kerrottiin tukiperheiden tarpeesta ja tulevan koulutuksen rakenteesta ja teemoista.

Koulutukseen otettiin mukaan kaikki kiinnostuneet, jotta tieto asiasta leviäisi mahdollisimman laajalle joukolle myös tulevia koulutuksia ajatellen. Jatkossa koulutusprosesseissa olisi kuitenkin hyvä tarkemmin kartoittaa perheiden realistisia voimavaroja, jotta selkeät esteet tukiperheenä toimimiselle tulisivat esille mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Myös suomen kielen taidon kartoittaminen on tärkeää tehdä huolellisesti, koska viranomaisten kanssa toimiessa tukiperheeltä vaaditaan melko hyvää suomen kieltä.

Infotilaisuuksissa oli mukana perheiden isiä, mutta varsinaisen koulutuksen kävivät vain naiset. He pohtivat yhteisönsä perheiden voimavaroja ryhtyä tukiperhetoimintaan: ”Tuntemamme on, että yhteisöstämme löytyy perheitä, joissa toisella vanhemmista on riittävästi suomen kielen taitoa ja tuntemusta suomalaisesta systeemistä. Yleensä on kuitenkin niin, että vain toisella vanhemmista on nämä resurssit.” Erityisesti somaliyhteisön miehiä tulisikin jatkossa motivoida mukaan yhteisönsä lasten ja nuorten tukemiseen sekä luoda edellytyksiä kummankin vanhemman osallistumiselle koulutuksiin esimerkiksi järjestämällä lastenhoito tapaamisten ajaksi.

4.2 Kokemuksia ja osallistujien ajatuksia tukiperheiden koulutuksesta

Somaliyhteisössä arvostetun, somalitaustaisen henkilön päävastuu ja läsnäolo koko koulutusprosessissa oli erittäin tärkeää osallistujien motivoinnin ja tiedon välittämisen kannalta. Said Aden pystyi antamaan tärkeän johdannon koulutukselle sekä vetämään mui-

den kouluttajien osiot yhteen osallistujien omalla äidinkielellä ja kulttuurisesti ymmärrettävällä tavalla.

Koulutuksen sisällöissä on hyvä olla tietoa sekä somalitaustaisten perheiden ja lasten tilanteesta Suomessa lastensuojelun näkökulmasta että suomalaisen lastensuojelun historiasta ja tämän päivän tilanteesta. Tässä koulutuksessa perheille annettiin tietoa lastensuojelun tärkeimmistä periaatteista, uudesta lastensuojelulaista sekä tukiperhetoiminnasta ja sen käytännöistä.

Koulutuksessa käytiin mielenkiintoista vuoropuhelua lastensuojelusta Somaliassa ja Suomessa. Ryhmäläiset kertoivat, että Somaliassa sukulaiset ja ystävät huolehtivat ilman vanhempiansa hoivaa jääneistä lapsista ja vain äärimmäisessä tilanteessa lapsi voidaan sijoittaa orpokotiin. He kertoivat myös somaliyhteisön perheiden ja lasten tilanteesta Suomessa. Vanhempina heitä huolestuttavat erityisesti nuorten omaksumat suomalaiset tavat, esimerkiksi vanhempien auktoriteetin voimakas vastustaminen. Osallistujat kertoivat myös monien perheiden kaipaavan apua, mutta samalla pelkäävän lastensuojelua ja sosiaalityötä. Apua ei uskalleta pyytää, koska ei oikein tiedetä mihin se voi johtaa. Koulutusryhmästä nousi toivomus, että sosiaalitoimistoissa olisi enemmän maahanmuuttajia töissä. Silloin avun pyytäminen olisi helpompaa ja se tuntuisi turvallisemmalta.

Lastensuojelulain kohta vaitiolovelvollisuudesta herätti koulutuksessa keskustelua. Osallistujat arvelivat, ettei sen toteuttaminen ole helppoa, koska monet somalitaustaiset perheet ovat isoja ja yhteisön sisällä kanssakäyminen on tiivistä. Kuitenkin he näkivät vaitiolovelvollisuuden tärkeänä lasten ja perheiden suojelemiseksi. Osallistujat pohtivat myös tarvetta informoida sosiaalityöntekijää, jos tukiperheen tietoon tulee huolestuttavia asioita tuettavan lapsen hyvinvointiin liittyen: mistä asioista voi tai pitää puhua sosiaalityöntekijän kanssa ja miten sen voisi tehdä mahdollisimman hienovaraisesti. Yksi osallistuja kiteytti asian niin, että tuettavan perheen luottamuksen saavuttaminen on tärkeää, mutta kuitenkin vaikeassa tilanteessa on kaikkein tärkeintä toimia lapsen parhaaksi.

Koulutukseen osallistuneet naiset nostivat palautekeskustelussa esille, että lastensuojelun rooli auttavana ja ennaltaehkäisevänä tahona jää helposti pelottavan ja kontrolloivan roolin varjoon. He kokivat mahdollisuuden osallistua oman yhteisön auttamiseen erityisen

tärkeäksi: ”On tärkeää, että lapsia voidaan sijoittaa myös oman kieliryhmän ja kulttuurin sisällä eikä vain suomalaisiin perheisiin. Silloin he voivat säilyttää äidinkieltä ja yhteyden yhteisöönsä. Muuten voi käydä niin, ettei lapsi kuulu oikein suomalaisten joukkoon eikä myöskään omaan yhteisöönsä.”

Ryhmä antoi palautetta myös tiedonsaamisesta ja sen tarpeesta edelleen: ”Oli hyvä saada tietoa myös lastensuojelusta. Suhtaudumme siihen nyt myönteisemmin kuin aiemmin. Se tuntuu nyt paremmalta toiminnalta ja on hienoa kun voimme itse olla siinä mukana voimavarana. Kun nyt kuulemme jonkun perheen huolista, voimme ajatella lastensuojelua mahdollisena auttamisen vaihtoehtona.”; ”Lastensuojelun rooli selkeytyi koulutuksessa - että se on myös avohuoltoa, ja että voimme myös itse olla siinä mukana apuna.” Naiset pohtivat tukiperhetoiminnan mahdollisuuksia tuntemiensa, vaikeissa tilanteissa elävien perheiden näkökulmasta. Yhden osallistujan sanoin: ”Myös apua tarvitseville on tärkeä saada tietoa, että lastensuojelu voi olla apu eikä vain uhka.”

Virallisen systeemin välityksellä auttaminen on naisten mukaan heidän kulttuurissaan vierasta, mutta he kokivat sen tulleen ymmärrettävämmäksi koulutuksen myötä: ”Viranomaisvetoinen systeemi tuntui meistä aiemmin vieraalta. Kulttuuriimme kuuluu, että apua tarvitsevaa autetaan automaattisesti. Nyt mukana onkin kolmas taho jonkinlaisena välittäjänä. Se tuntui oudolta, mutta on tullut ymmärrettävämmäksi koulutuksessa. Varsinkin tilanteessa, jossa tuettava perhe on itselle vieras, voisimme toimia tukena myös viranomaisen välityksellä. Mutta tutun perheen kohdalla tuntuu edelleen, että on paine auttaa automaattisesti, ilman välikäsiä.”

Osallistajat kertoivat myös saaneensa palautetta tukiperhekoulutuksesta omassa yhteisössään: ”Koulutus on herättänyt koko yhteisössä kiinnostusta ja positiivista palautetta. On noussut esille tukihenkilöiden tarvetta, erityisesti pojille miehiä tukihenkilöiksi.” Keskustelua käytiin siitä, miten somalimiehet saataisiin vahvemmin mukaan lastenkasvatukseen ja tukemaan yhteisön lapsia ja nuoria. Koko perheen innostuminen ja sitoutuminen tukiperhetoimintaan on tärkeää, ja haasteena onkin yhteisön miesten ja perheiden saaminen mukaan koulutuksiin ja toimintaan.

5. Monikulttuurisuus perhehoidossa

Suomessa on tällä hetkellä arviolta joitakin kymmeniä monikulttuurisia sijaisperheitä ja vasta muutamia maahanmuuttajataustaisia sijaisperheitä. Maahanmuuttajataustaisia, huostaan otettuja lapsia ja nuoria elää sijoitettuina pääasiassa kantaväestön ja kahden kulttuurin perheisiin. Osa näistä lapsista on pystynyt säilyttämään kaksikielisyyden, ja sen kautta mahdollisuuden yhteydenpitoon syntymäsukulaisiinsa, esimerkiksi eri maassa asuviin isovanhempiinsa, sekä osallistumiseen omaa äidinkieltä käyttävien yhteisöjen toimintaan. Kuitenkin moni pienenä kantaväestön perheeseen tai lastenkotiin sijoitettu lapsi on menettänyt äidinkielen ja kosketuksensa alkuperäiseen kulttuuriinsa. Lapsi tai nuori ei välttämättä osaa kulttuuritaustansa kaivatakaan silloin kun hän ei ole siihen samaistunut. Jos lapsi ei kiinnity eikä kiinny sijaishuoltopaikkansaakaan ihmisiin, voi hänen olla vaikea kokea kuuluvuutta alkuperäisen yhteisönsä lisäksi suomalaiseen yhteiskuntaan.

Sijaisperheiden valmennukseen on osallistunut lähinnä suomalaiseen kantaväestöön kuuluvia perheitä ja joitakin kahden kulttuurin perheitä. Kehittämishankkeessa pyrittiin lisäämään valmennettavien perheiden monimuotoisuutta, jotta myös maahanmuuttajataustaisille lapsille saataisiin mahdollisimman sopivia, lasten kulttuurista identiteettiä tukevia, tehtävänsä valmennettuja sijaisperheitä.

5.1 Monikulttuuristen sijaisperheiden haastattelut

Kehittämistyön taustaksi hankkeessa haastateltiin jo toiminnassa olevia monikulttuurisia sijaisperheitä. Haastattelujen tavoitteena oli, että sijaisperheiltä saataisiin tärkeää kokemustietoa tulevien sijaisperheiden valmentamiseen maahanmuuttajataustaisille, sijaisperhettä tarvitseville lapsille. Haastateltaviksi saatiin lehti-ilmoitusten kautta 9 perhettä, joissa oli kaikkiaan ollut sijoitettuna 22 lasta 13 eri kulttuuritaustasta. Näistä lapsista 14:llä oli pakolaistausta. Kaikki haastatellut olivat sijaisperheiden äitejä. Osa perheistä oli toiminut myös tukiperheenä useista eri kulttuuritaustoista tuleville lapsille. Sijaisperheistä

kaksi oli kahden kulttuurin, kaksi kansainvälisen adoption ja viisi kantaväestön perheitä.¹⁰

5.1.1 Kulttuuritaustan ylläpitäminen ja kulttuurierojen merkitys

Perheet pitivät tärkeänä lapsen kulttuuritaustan esillä pitämistä niin että se voisi tukea lapsen myönteistä minäkuvaa ja identiteettiä. Kulttuuritaustan ja äidinkielen ylläpitäminen sujui luontevimmin perheissä, joissa oli lapsen kanssa edes yksi samaa kulttuuritaustaa oleva henkilö. Syntymävanhempien kielteiset asenteet omaa kotimaataan kohtaan vaikeuttivat positiivisten mielikuvien ylläpitämistä. Joidenkin syntymäperheiden taustalla oli elämää sodan keskellä, pakoon lähtö kotimaasta ja odottamista pakolaisleireillä. Myös tiedotusvälineet tuovat lasten lähtömaista useimmiten kielteisiä uutisia, kuten köyhyyttä, sotaa tai huumausaineiden viljelyä. Osa haastatelluista kertoi syntymävanhempien jopa toivoneen sijaisperheiltä lasten suomalaistumista. Joissain syntymävanhemmissa lasten suomalaistuminen oli kuitenkin herättänyt pelkoja lasten menettämisestä kokonaan.

Perheet olivat keksineet tapoja tuoda esille lasten kulttuuritaustan myönteisiä puolia, esimerkiksi urheilun, luonnon, taiteen tai ruokakulttuurin kautta. Äidinkieltä pyrittiin ylläpitämään perheissä kerhojen, koulun tarjoamien oppituntien, kirjaston, internetin ja lapsen kanssa samaa kieltä puhuvien sukulaisten ja ystävien avulla. Uskonto ei noussut erityisen merkittäväksi asiaksi sijaisvanhempien kokemusten perusteella. Se tuli esille lähinnä syntymävanhempien toivomuksissa lasten ruokavalion suhteen.

Lapsen kanssa samasta kulttuurista tulevat sijaisvanhemmat korostivat puheessaan erityisen voimakkaasti lapsen kulttuurista identiteettiä ja ylpeyttä omasta taustasta. He arvelivat myös pystyvänsä kantaväestön sijaisvanhempia paremmin ymmärtämään lapsen taustaa ja esimerkiksi lapsen kokemuksia erilaisuudesta.

¹⁰ Ks. Liite 2: Sijaisperheiden haastatteluista nousseet teemat liittyen maahanmuuttajataustaisen lapsen sijaisvanhemmuuteen.

Monikulttuuriset sijaisperheet toivat esille, että heidän perheessään on tärkeä käsitellä yleisesti moninaisuuden teemoja, luoda kysymyksille ja ihmettelylle avointa ilmapiiriä sekä osoittaa arvostusta eri kulttuureja, maita ja moninaisuutta kohtaan. Vaikka he näkivät kulttuurieroja lasten syntymäperheiden ja omien perheidensä välillä, halusivat he korostaa kaikkien perheiden ja lasten yksilöllisyyttä. Kulttuuri ei itsestään selvästi selitä asioita, vaan ”persoonallisuuserot nousevat yli kulttuurierojen”. Eräs haastateltu totesi sijaisperheen haasteista, että ”oleellista ei niinkään ole kulttuuritausta, vaan se minkä verran lapsi on saanut rakkautta ja turvaa”. Syntymäperheiden kertomukset rankoista elämänvaiheistaan olivat tärkeätä informaatiota sijaisperheille; ne auttoivat sijaisvanhempia ymmärtämään lasten tarpeita ja myös syntymäperheiden vaikeutta huolehtia lapsistaan.

5.1.2 Sijaisperheiden suhde syntymävanhempiin – tasapainottelua ja kannattelua

Sijaisäidit kuvailivat suhdettaan lasten syntymävanhempiin jonkinlaisena tasapainotteluna, jossa he kuulostelivat vanhempia ja neuvottelivat heidän kanssaan erilaisia kompromisseja. Sijaisperheet tunnistivat selkeitä kulttuurieroja perheiden välillä, ja he myös kyseenalaistivat joissain tilanteissa, mitä he voivat kulttuurin nimissä hyväksyä. Esimerkiksi sukupuolten välinen eriarvoisuus tai syntymävanhempien kohtuuttomilta tuntuvat vaatimukset lapsia kohtaan kotitöiden ja läksyjen teossa olivat useassa perheessä aiheuttaneet tilanteita, joissa sijaisvanhemmat joutuivat luovimaan ja käymään keskusteluja syntymävanhempien kanssa.

Sijaisvanhemmat kertoivat välillä pohtineensa, milloin jokin asia liittyy kulttuuriperintöön ja milloin se liittyy syntymävanhempien ongelmiin tai lapsen oireiluun. Yksi sijaisäiti esimerkiksi totesi, että ”se [äidin tietty käytös] kuuluu elämäntapoihin, ei kulttuuriin”. Toinen sijaisäiti kertoi miettineensä, liittyykö lapsen toistuva runsas jalkojen peseminen perheen kulttuuritaustaan vai kertooko se lapsen psyykkisestä oireilusta. Myöhemmin selvisi, että lapsen käytös oli yhteydessä kumpaankin.

Maahanmuuttajaperheiden sisällä tapahtuva eritahtinen integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan tuli myös esille sijaisvanhempien kertomuksissa. Vanhemmat elivät vahvemmin kotimaansa kulttuuriperinteiden mukaan kuin heidän lapsensa, jotka olivat saa-

neet enemmän suomalaisia vaikutteita päiväkotiansa ja koulujensa kautta. Jotkut syntymävanhemmista kokivat uhkana lastensa suomalaistumisen sijaisperheessä, mutta osalle se oli positiivinen ja toivottukin asia. Sijaisvanhemmat kuvailivat toimivansa jonkinlaisina välittäjinä ja tasapainon hakijoina suomalaisen ja lapsen perheen kotimaan kulttuurin välillä.

Sijaisäidit toivat myös esille luottamuksen syntymisen tärkeyttä. He korostivat hyvän alun merkitystä suhteessa lapseen ja hänen syntymäperheeseensä. Jos syntymäperhe sai heti alusta sellaisen käsityksen, että sijaisperhe haluaa aidosti lapselle ja hänen perheelleen hyvää, oli luottamukselle saatu luotua edellytyksiä. Syntymävanhempien pelkoa lastensa täydellisestä menettämisestä oli sijaisperheiden taholta yritetty pehmentää eri tavoin. Yhdessä perheessä sijaisvanhemmat olivat selkeästi iäkkäämpiä kuin lasten syntymävanhemmat. Lapset kutsuivat heitä mummuksi ja papaksi, mikä selvästi helpotti syntymääidin pelkoja oman asemansa menettämisestä.

Toista haastatteluista noussutta ilmiötä voisi kutsua kannatteluksi. Sijaisperheissä nähtiin, että lasten syntymäperheet ovat Suomessa erittäin huonossa asemassa eläviä ihmisiä. Heillä on paljon rankkoja kokemuksia taustallaan, vähäiset selviytymistaidot suomalaisessa yhteiskunnassa, sosiaalisia ja mielenterveysongelmia, yksinäisyyttä, irrallisuutta ja puutteelliset tukiverkostot. Sijaisperheissä nämä kohtalot herättivät myötätuntoa ja auttamisenhalua.

Osa sijaisvanhemmista koki toimivansa ”terapeutteina” tai ”varavanhempina” myös heille sijoitettujen lasten vanhemmille. Jotkut näkivät itsensä syntymävanhempien tukihenkilöinä esimerkiksi suhteessa suomalaisiin viranomaisiin. Yksi sijaisäiti puhui ”koko perheen hoitamisesta”. Vahvasti syntymävanhempia tukevat sijaisperheet olivat perheitä, joilla oli pitkää ja monipuolista kokemusta vanhemmuudesta ja sekä tuki- että sijaisperheenä toimimisesta.

Muutama sijaisäiti kuvaili auttaneensa syntymävanhempia rakentamaan toimivampaa suhdetta ja korjaamaan katkennutta luottamusta suhteessa lapsiinsa. Sijaisvanhemmat olivat esimerkiksi antaneet avuttomuuttaan ilmaiseksi syntymävanhemmille ohjausta, miten he voisivat lähestyä lapsiaan tapaamisilla. Sijaisvanhemmat olivat myös rohkais-

seet vanhempia ylläpitämään lapsen elämässä kotimaan kulttuurin positiivisia puolia ja näin tukemaan lapsen kulttuuri-identiteettiä.

5.1.3 Monikulttuurisena sijaisperheenä yhteisössä

Kun perheeseen sijoitetaan ulkonäöltään kantaväestöstä erottuva lapsi, herättää perhe kiinnostuneita katseita ja kysymyksiä. Haastateltu adoptio- ja sijaisperhe, jossa on sijoitusten kautta perheenjäseniä kolmelta eri mantereelta, kertoi ympäristöstä tulevien utelujen olevan heidän elämässään päivittäisiä. Pienten lasten kanssa hiekkalaatikot ja leikki- puistot ovat paikkoja, joissa viriää herkästi keskusteluja lasten taustoista.

Haastattelussa oli mukana myös perheitä, joihin osa lapsista oli sijoitettu adoption ja osa sijaishuollon kautta. Nämä sijaisvanhemmat olivat erityisen paljon miettineet lasten kannalta, miten ja mitä lasten taustoista on hyvä perheen ulkopuolisille kertoa. Sijaiskotilasten kohdalla lapsen yksityisyyttä ja taustoja tulee lainkin mukaan suojella. Näissä perheissä myös lapset vertailivat keskenään erilaista tilannettaan: sijaiskotilapset tietävät taustoistaan ja heillä on useimmiten yhteys syntymäsukuunsa kun adoptiolapsilla tiedot ja yhteydet ovat vaillinaisia tai puuttuvat kokonaan. Toisaalta adoptiolapsen asema perheessä on juridisesti ja jatkuvuuden kannalta turvatumpi.

Sijaisvanhempien mielestä lasten taustojen suojeleminen ja ympäristön uteluihin vastaaminen olisivat tärkeitä teemoja käsitellä jo siinä vaiheessa, kun perheet harkitsevat sijaisvanhemmuutta. Perheiden on hyvä olla tietoisia tulevista ympäristön reaktioista ja kuvitella jo etukäteen miltä ne tuntuvat ja miten niihin voisi vastata. Omien asenteiden ja mielipiteiden tiedostaminen on myös tärkeää; miten suhtaudun maahanmuuttoon, rasismiin ja erilaisuuteen; millaisia ennakkokäsityksiä itselläni kenties on ja mitä ryhmiä kohtaan. Kuten yksi sijaisäiti totesi: ”Kun on ensin käsitelty omia mielipiteitään, on helpompi kohdata ympäristöstä tulevat reaktiot ja vastata muiden kysymyksiin.”

Sijaisperheet olivat saaneet tärkeään tehtäväänsä paljon tukea läheisiltään, ja he korostivatkin tukea antavan verkoston merkitystä arjessa. Moni kertoi perheensä olleen suvun ja ystävien silmissä jo ennestään hieman erityinen, joten heidän ryhtymistään maahanmuuttajataustaisten lasten sijaisperheeksi ei kovin paljon ihmetelty. Tämä erityisyyden maine

oli perheille tullut esimerkiksi runsaasta matkustelusta, työskentelystä ulkomailla tai muista aiemmista, rohkeista elämänratkaisuksista. Joidenkin perheiden lähipiirissä oli ihmisiä, jotka suhtautuivat kielteisesti sijaiskotilasten tuloon. Varsinkin alkuvaiheessa se oli herättänyt uhkakuvia ja vierastamista. Yksi sijaisvanhempi kertoi osan ystävistä jääneen pois perheensä lähipiiristä, kun sijoitetut lapset oireilivat alkuvaiheessa niin voimakkaasti.

Oman lähipiirin lisäksi erilaiset järjestetyt vertaisryhmät ja –tapaamiset koettiin erittäin tärkeiksi. Usea haastateltu kertoi saaneensa niistä läheisiä ystäväperheitä, joiden kanssa he jakavat samanlaista arvomaailmaa. Vertaisryhmissä ja muissa vertaiskohtaamisissa vanhemmat ja myös sijoitetut lapset voivat jakaa kokemuksiaan ja ”tuulettaa tunteitaan”. Sijaisvanhemmat kuitenkin myös kyseenalaistivat pelkästään lapsille järjestettyjä vertaisryhmiä. He korostivat tässä herkkyyden ja kuulostelun merkitystä esimerkiksi lapsen iän ja persoonan mukaan. Osa haastatelluista oli sitä mieltä, että lasten keskinäinen vertaisryhmä palvelee parhaiten nuoria heidän identiteettikysymyksissään. Sijoitettujen lasten innokkuudessa osallistua vertaisryhmiin oli sijaisvanhempien kokemuksen mukaan suurta yksilöllistä vaihtelua. Tärkeänä lasten vertaisryhmän teemana nousi esille kaksien vanhempien problematiikka ja lapsen saama hyöty sen jakamisesta muiden lasten kanssa.

5.2 Lasten kanssa työskentelyn kehittäminen

Lähtöajatuksena lasten kanssa työskentelyn kehittämistyössä oli, että maahanmuuttajataustaiset, perhehoidossa olevat lapset tarvitsisivat erityistä tukea esimerkiksi kulttuurisen identiteettinsä ja rasististen kokemustensa käsittelyyn. Tämä osio perustuu pääasiassa projektityöntekijä Azeb Hailun tekemän kehittämistyön kokemuksiin ja hänen keräämäänsä palautteeseen lasten ryhmistä.

Oman kodin ulkopuolelle sijoitettujen, maahanmuuttajataustaisten lasten vertaisryhmän kokoaminen osoittautui kehittämistyössä haastavaksi, koska maahanmuuttajataustaisten lasten määrä erityisesti perhesijoituksissa on Suomessa vielä pieni ja lasten sijaisperheet sijaitsevat maantieteellisesti laajalla alueella. Vertaisryhmän kokoamisen käytännön edellytyksenä on, että siihen osallistuvat lapset ovat riittävän samanikäisiä ja että he asuvat

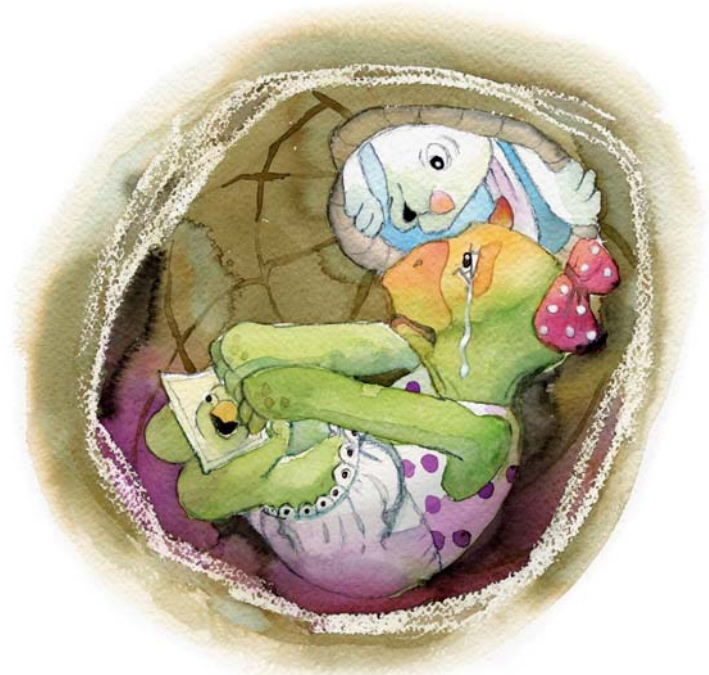
sopivalla etäisyydellä toisistaan. Koska sijoitettujen lasten vertaisryhmää ei hankkeessa saatu koottua, ohjattiin lasten ryhmätoimintaa kahdessa monikulttuurisessa päiväkotiryhmässä.

Azeb Hailu kirjoitti lasten kanssa työskentelyn välineeksi sadun ”Punakorvan kaksi kotia – maahanmuuttajalapsi sijaisperheessä”. Sadussa Punakorva-kilpikonna joutuu lähtemään vanhempiansa kanssa sotaa pakoon kotimaastaan Gederasta ja päätyy lumiseen ja kylmään Suomeen. Uudessa maassa elämän aloittaminen on vaikeaa; Punakorvan äiti sairastuu vakavasti ja isäkin kulkee omilla teillään. Punakorva saa apua, ja hän muuttaa sijaisperheeseen ystävänsä Kani Keteman luokse. Kun äidin tilanne paranee, palaa Punakorva takaisin omaan kotiin. Satu päättyy Punakorvan ja hänen Mesrat-serkkunsa onnelliseen jälleentapaamiseen kun serkkukin perheineen saapuu Suomeen. Punakorva on ollut hyvin huolissaan serkustaan, joka oli hänelle kuin veli, ja joka jäi sodan keskelle. Sadussa on Mesrat-serkun kautta teemana myös perheenyhdistyminen ja monien maahanmuuttajien kokema huoli läheisistään, jotka elävät edelleen kotimaassa vaikeissa olosuhteissa. Satukirjan loppuun on koottu ohjeita ja vinkkejä aikuisille sadun käyttämisestä lasten kanssa.¹¹

Lasten ryhmiin kahdessa eri päiväkodissa osallistui pakolaisperheiden, kansainvälisen adoption, kahden kulttuurin ja kantaväestön perheiden lapsia. Punakorva-satua luettiin lasten kanssa ryhmissä, ja siihen liitettiin muuta toimintaa, kuten Punakorvan synnyinmaan lipun askartelu, kilpikonnan turvapaikan rakentaminen sekä elämänpolun ja ystäväpuun tekeminen. Nämä teemat liitettiin myös lasten omaan elämään; millainen on minun turvapaikkani, elämänpolkuni tai ystäväpuuni. Lapset eläytyivät aidosti ja samaistuivat Punakorvan tarinaan. Sadun eläinhahmot auttoivat lapsia omien tunteiden sekä sadun teemojen käsittelemisessä.

¹¹ Hailu, A. 2009. Punakorvan kaksi kotia – maahanmuuttajalapsi sijaisperheessä. Pesäpuu ry, Jyväskylä.

Päiväkotien henkilökunnalta saadun palautteen mukaan ryhmässä luettu Punakorvasatu ja muu ryhmätoiminta edistivät lasten tunneilmaisua, tunteiden sanoittamista ja empatiakykyä. Lasten oli helpompi eläinhahmojen kautta lähestyä vaikeita aiheita, kuten sotaa ja kiusaamista. Kantaväestön lapset saivat ryhmässä tietoa esimerkiksi

erilaisista maista, sodasta ja pakolaisuudesta sekä ymmärrystä ja empatiaa maahanmuuttajataustaisia lapsia kohtaan. Maahanmuuttajataustaiset lapset kokivat sadun eläinhahmot tulkkeina omille kokemuksilleen ja tunteilleen. Sadun kuvitus sai myös myönteistä palautetta sekä lapsilta että päiväkodin aikuisilta. Kuvat olivat heidän mielestään puhuttelevia, tunteisiin vetoavia ja niistä kertovia.

Lasten kanssa työskentelyn kehittämistyö kiteytyy Azeb Hailun sanoissa: ”Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas kulttuuristaan, ulkonäöstään, tavoistaan tai kielestään huolimatta. Lasta ei pitäisi nähdä kulttuurinsa tai traumansa kokemuksen kautta, vaan lapsena, joka tarvitsee aikuista rinnalleen pärjätäkseen elämässä.”

5.3 Sijaisperheiden PRIDE-valmennus ja monikulttuurisuus

Hankkeessa haastatellut monikulttuuriset sijaisperheet olisivat kaivanneet erityistä ennakkovalmennusta tehtävänsä ja myös enemmän tukea maahanmuuttajataustaisten lasten sijaisvanhempina toimiessaan. Eräs sijaisäiti totesi, että tiedon saaminen etukäteen ja mahdollisten vaikeuksien enakoiminen olisi parempi kuin että kaikki perheet joutuvat oppimaan asioita erehdysten kautta. Teemaa olisi sijaisvanhempien mielestä tärkeä tuoda myös sosiaalityöntekijöiden ja muiden ammattilaisten tietoisuuteen, koska perheiden oli

ollut vaikea saada vastauksia ja apua ongelmatilanteissaan. Heidän kaipaamansa tuki koski monesti aivan erilaisia pulmia kuin kantaväestön lasten sijaisperheillä. Kysymykset saattoivat konkreettisimmillaan liittyä esimerkiksi oleskelulupa- ja passiasioihin tai sopivan tulkin saamiseen tapaamisiin. Sijaisperheet kaipasivat työntekijöiltä myös tietoa lapsen kulttuuritaustasta sekä lapsen mahdollisista traumatisoivista kokemuksista tilanteissa, joissa lapsi oireili voimakkaasti.

Kanadassa tehdyn kansallisen tutkimuksen mukaan monikulttuuriset sijaisperheet, jotka aikoivat edelleen jatkaa maahanmuuttajataustaisten lasten sijaisvanhempina, olivat todennäköisemmin saaneet erityistä valmennusta eri kulttuurista tulevan lapsen sijaisvanhemmuuteen kuin ne, jotka harkitsivat sijaisvanhemmuudesta luopumista tai olivat sen jo tehneet (Brown et al. 2009, 108). Myös suomalaisessa tutkimuksessa on saatu viitteitä siitä, että sijaisperheiden valmennuksella olisi sijoitusten purkautumista ehkäisevää ja yhteistyövalmiuksia edistävää vaikutusta (Janhunen, 2007).

5.3.1 Monikulttuurisen pilottiryhmän perheiden rekrytointi

Sijaisperheiden PRIDE-valmennusryhmissä on Suomessa ollut yksittäisiä maahanmuuttajataustaisia osallistujia. Hankkeen valmennusryhmä oli kuitenkin ensimmäinen monikulttuurinen ryhmä, jossa kaikki osallistujat harkitsivat maahanmuuttajataustaisen lapsen sijaisvanhemmuutta. Valmennusryhmään pyrittiin rekrytoimaan erityisesti maahanmuuttajaperheitä, jotka olisivat kiinnostuneita sijaisvanhemmuudesta. Heidän tavoittamiseensa ja ryhmään motivoimiseensa tarvittiin kuitenkin toisenlaisia tapoja kuin kantaväestöön kuuluvien perheiden rekrytointiin. Kirjalliset lähestymiset esimerkiksi maahanmuuttajajärjestöihin eivät tuottaneet yhteydenottoja, vaikka materiaalia oli käännetty eri kielille. Tätä saattaa selittää lastensuojelun ja perhehoidon vieraus ja niihin liittyvät ennakkoluulot ja pelot. Henkilökohtainen, vuoropuheluun perustuva tiedon antaminen osoittautui parhaaksi, mutta myös paljon resursseja vaativaksi toimintatavaksi.

Joitakin yhteydenottoja saatiin, kun sijaisperheiden tarpeesta kerrottiin kansainvälisten kohtaamispaikkojen tilaisuuksissa sekä monikulttuurisuuteen liittyvissä seminaareissa. Tiedon levittämisen kanavana toimi myös yhteistyökumppanien verkosto. Heillä oli tie-

dossaan mahdollisia kiinnostuneita perheitä, jotka olivat jo olleet jollakin tavalla mukana lastensuojelussa, esimerkiksi lapsikylä-äidin sijaisena SOS-lapsikylässä tai yksityismajoitusperheenä ilman huoltajaa tulleille turvapaikanhakijalapsille.

Valmennusryhmästä kiinnostuneiden perheiden yhteydenottoja tuli kaikkiaan 33. Heistä 13 oli kahden kulttuurin perheitä (toinen puoliso suomalainen ja toinen englantilainen, hollantilainen, kanadalainen, irakilainen, karibialainen, kiinalainen, intialainen, ruotsalainen tai venäläinen), 8 kansainvälisen adoption perheitä (lapsia sijoitettu Intiasta, Kiinasta, Etiopiasta ja Etelä-Afrikasta), 7 kantaväestön ja 4 maahanmuuttajataustaista perhettä (Iranin kurdi, somalialainen, venäläinen, belgialainen) sekä 1 romaniperhe.

Kantaväestön perheiden kiinnostusta maahanmuuttajataustaisen lapsen sijaisvanhemmuuteen lisäsivät heidän omat kokemuksensa kansainvälisyydestä. Heistä suurin osa oli asunut pitkään ulkomailla lapsuudenperheessään tai aikuisena työn tai opiskelun takia. Osa oli jo toiminut tukiperheenä maahanmuuttajataustaisille lapsille tai tehnyt muuten työtä maahanmuuttajien parissa. Hyviä tiedon levittämisen kanavia, muille kuin maahanmuuttajaperheille, olivat lastensuojelujärjestöjen ja kuntien nettisivut sekä järjestöjen lehdet. Sijaisvanhemmuudesta kiinnostuneiden, kansainvälisen adoption perheiden rekrytoinnissa toimi hyvin informointi Adoptioperheet ry:n, Yhteiset Lapsemme ry:n ja Pelastakaa Lapset ry:n kautta.

Huomiota rekrytoinnissa kiinnitti kahden kulttuurin perheiden vahva kiinnostus maahanmuuttajataustaisten lasten sijaisvanhemmuudesta. Ruotsissa on sijoitettu maahanmuuttajataustaisia lapsia perheisiin enemmän ja pidempään kuin Suomessa. Ruotsalaisten työntekijöiden kokemuksen mukaan kahden kulttuurin perheillä on usein paljon vahvuuksia monikulttuuriseen sijaisvanhemmuuteen. Myös Suomessa kokemukset kahden kulttuurin perheistä monikulttuurisina sijaisperheinä ovat hyviä. Kantaväestöön kuuluvalla puolisolalla on valmiuksia toimia kielellisesti ja kulttuurisesti suomalaisessa yhteiskunnassa, kun taas muualta Suomeen muuttaneella vanhemmalla voi olla sijoitetun lapsen kassa yhteinen kieli, samanlaista ulkonäköä tai kulttuurista taustaa. Myös kansainvälisen adoption perheet olivat erityisen kiinnostuneita ryhtymään sijaisperheiksi maahanmuuttajataustaisille lapsille. Heidän vahvuutenaan ovat kokemukset monikulttuurisuudesta ja identiteettikysymyksistä perheessään.

5.3.2 Ryhmän monikulttuurisuuden antia ja haasteita

Monikulttuurisessa, heterogeenisessä valmennusryhmässä osallistujat tuovat keskusteluihin tietoa omasta kulttuuristaan ja jakavat omia kokemuksiaan esimerkiksi maahanmuutosta ja rasismista. Hankkeen ryhmässä oli mukana kaksi maahanmuuttaja-, kaksi kahden kulttuurin, kaksi kansainvälisen adoption ja kaksi kantaväestön perhettä. Ryhmässä oli yksi muslimipariskunta, joka kertoi muille esimerkiksi ramadan-paastosta ja tyttöjen huivin käyttämisestä. Pariskunta oli tärkeässä roolissa myös esimerkiksi keskustellessamme tyttöjen ympärileikkauksesta ja kunniaväkivallasta. Ryhmän osallistujien omien kokemusten ja tietojen kautta monikulttuurisuuteen liittyvät ilmiöt tulevat esille elävämmiin ja jäävät paremmin osallistujien mieleen.

Kehittämishanke mahdollisti ryhmän vetämisen kolmen kouluttajan tiimillä, jolla oli monipuolisesti kokemusta valmennuksen teemoista. Ryhmän osallistujat antoivat eniten positiivista palautetta juuri kouluttajien kertomista esimerkeistä; omakohtaisista ja todellisuuteen perustuvista tarinoista. Maahanmuuttajataustainen projektityöntekijä toi ryhmään omakohtaista kokemustaan maahanmuutosta, identiteettikysymyksistä ja rasismista. Ryhmän sijaisvanhempikouluttajan perheessä on ulkomailta adoptoitu lapsi, ja lapsen eri ikävaiheet murrosiän identiteettikysymyksineen olivat hänen perheessään tuttuja. Sosiaalityöntekijäkouluttaja toi ryhmään kokemuksiaan pakolaisten ja paluumuuttajien vastaanottotyöstä kunnassa sekä lastensuojelutyöstä näissä perheissä.

Maahanmuuttajataustaisen kouluttajan rooli oli tärkeä myös perheiden lasten ja nuorten kohtaamisessa kotikäynneillä perheisiin. Monikulttuurisissa perheissä hän keskusteli lasten kanssa mm. rasismista ja mahdollisesta tulevasta sijaissisaruuudesta. Perheet kertoivat, että heidän lapsilleen oli tärkeää kohdata maahanmuuttajataustainen aikuinen, joka otti heidät kiinnostuneesti ja lämpimästi vastaan ja keskusteli heidän kanssaan esimerkiksi erilaisuuden kokemuksista. Perheiden nuoret pitivät tärkeänä omien mielipiteidensä ja ajatustensa kuuntelemista erikseen, koska he kokivat olevansa vahvasti mukana sijaisperheeksi ryhtymisen prosessissa.

Äidinkieleltään muut kuin suomenkieliset ryhmäläiset kertoivat, että suomen kielellä oli ajoittain vaikea ymmärtää valmennuksessa esiteltyjä termejä ja teemoja. Kirjallinen mate-

riaali kuitenkin tuki puhutun ymmärtämistä, kun PRIDE-kirjasta saattoi jälkikäteen ajan kanssa tarkistaa asioita. Kahden kulttuurin pariskunnilla on mahdollisuus kysyä suomenkieliseltä puolisoiltaan epäselviksi jääneitä asioita. Valmennuksen tueksi olisi kuitenkin hyvä saada materiaalia osallistujien omalla äidinkielellä esimerkiksi lastensuojelun tärkeimmistä käsitteistä ja sisällöistä.

Ruotsissa on kokeiltu tulkkien mukanaoloa maahanmuuttajataustaisten sukulaissijaisperheiden valmennuksessa. Heidän kokemuksensa mukaan korkeintaan kahden kielen tulkit voivat olla samanaikaisesti paikalla. Tulkkaus kuitenkin kaksinkertaistaa valmennuksessa käytetyn ajan ja on pitkässä valmennuksessa myös iso kustannuskysymys.

PRIDE-materiaalit tulevat todennäköisesti jatkossakin olemaan suomenkielisiä. Osallistujien suomen kielen taito on siksi tärkeä kartoittaa etukäteen huolellisesti ja varmistaa heidän riittävä ymmärryksensä valmennuksessa käsitellyistä asioista. Näin myös ehkäistään perheiden turhaa sitoutumista pitkään prosessiin. Ymmärtämisen vaikeudet eivät myöskään aina liity kielellisiin pulmiin, vaan valmennuksen käsitteiden ja ilmiöiden vierauteen. Esimerkiksi kiintymyssuhde tai sijaissisaruus ovat käsitteitä, joita hankkeen ryhmässä selkiytettiin ja avattiin enemmän kuin kantaväestön perheiden muodostamassa ryhmässä.

5.4 PRIDE-valmennuksen lisämateriaali monikulttuurisuudesta

Hankkeen tavoitteisiin sisältyi lisämateriaalin laatiminen sijaisvanhempien ryhmämuotoiseen PRIDE-valmennukseen. Monikulttuuristen sijaisperheiden haastattelut sekä kehittämishankkeen monikulttuurinen PRIDE-valmennusryhmä tukivat materiaalin kehittämistyötä. Aineistoa materiaaliin löytyi myös kirjallisuudesta sekä muissa maissa laadituista valmennusmateriaaleista, mm. USA:ssa kehitetystä PRIDE-valmennuksen täydennyskoulutusosiosta, ”Lapsen yksilöllisen ja kulttuurisen identiteetin vahvistaminen”, joka käännettiin hankkeessa suomen kielelle.

Kehittämistyössä laadittiin sijaisperheiden ryhmämuotoiseen PRIDE-valmennukseen lisämateriaali, jossa käsitellään monikulttuurisuutta ja maahanmuuttajataustaisen lapsen

sijaisvanhemmuutta. Haasteena lisämateriaalin laatimisessa oli monikulttuurisuuden laajuus aiheena ja sitä kautta sisällön rajaaminen sekä valmennukseen osallistuvien perheiden heterogeenisuuden ja erilaisten tarpeiden huomioonottaminen. Maahanmuuttajataustaisilla osallistujilla voi esimerkiksi olla tarvetta saada perusteellisempaa tietoa käsitteistä ja suomalaisesta lastensuojelusta kuin kantaväestön perheillä. Kehittämistyössä laadittu materiaali toimii parhaiten ryhmässä, jonka osallistujilla on jo hyvä suomen kielen taito ja melko hyvä suomalaisen yhteiskunnan tuntemus.

Materiaalia voidaan käyttää sijaisperheiden valmennuksessa

- lisämateriaalina PRIDE-valmennusryhmissä, joissa kaikki osallistujat harkitsevat maahanmuuttajataustaisen lapsen sijaisvanhemmuutta
- lisävalmennuksena perusvalmennuksen käyneille perheille
- täydennyskoulutuksena toiminnassa oleville monikulttuurisille sijaisperheille.

Kouluttajille suunnatussa osassa käsitellään perheiden rekrytointia, kouluttajien taustojen ja kokemusten merkitystä sekä ryhmän monikulttuurisuuden hyödyntämistä ja haasteita. Johdannossa pohditaan myös kotitehtävien, eläytymisharjoitusten ja paneelitapaamisen muokkaamista osallistujien taustojen ja tarpeiden mukaan. Joitakin perusvalmennuksen harjoituksia on materiaalissa muokattu sisältämään monikulttuurisuuteen liittyviä teemoja, ja materiaaliin on laadittu myös kokonaan uusia harjoituksia.¹²

Valmennusryhmän monikulttuurisuus haastaa kouluttajia erityiseen herkkyyteen osallistujien odotuksia, kielitaitoa ja kulttuuritaustaa kohtaan. Ruotsalaiset perhehoidon työntekijät kertoivat kokemuksistaan maahanmuuttajataustaisten, sukulaissijaisvanhemmuutta harkitsevien perheiden PRIDE-valmennusryhmästä. Kouluttajien ohjaama eläytymisharjoitus sai osallistujat hämmentymään ja jopa epäilemään kouluttajien kykyä kouluttaa. Ryhmäläiset ihmettelivät, miksi heidät laitetaan tekemään harjoituksia, kun he olivat tulleet opiskelemaan ja saamaan tietoa. Ryhmä halusi perinteistä, luennoivaa koulutusta, jossa heille kerrotaan faktatietoja perhehoidosta sekä mitä heiltä sijaisvanhempina odotetaan. PRIDE-perusvalmennuksen materiaali ja myös tässä hankkeessa laadittu materiaali

¹² Ks. Liite 3: Tiivistelmä sijaisperheiden PRIDE-valmennuksen lisämateriaalista ”Monikulttuurisuus ja maahanmuuttajataustaisen lapsen sijaisvanhemmuus”.

toimivatkin monikulttuurisissa ryhmissä parhaimmillaan niin, että kouluttajat valitsevat ja soveltavat niiden sisältämää tietoa ja harjoituksia valmennusryhmän tarpeiden mukaan. Haasteena jatkossa on myös antaa mahdollisimman laajasti täydennyskoulutusta PRIDE-kouluttajille monikulttuurisuuden teemoista sekä löytää lisää kouluttajia, joilla on oma-kohtaista kokemusta monikulttuurisuudesta oman elämänsä, työnsä tai perheensä kautta.

6. Yhteistyö monikulttuurisen perhehoidon kehittämisessä

Kehittämistyötä tehtiin neljän lastensuojelujärjestön yhteishankkeena. Yhteistyön vahvuus tuli esille erityisesti tiedottamisessa. Perheiden rekrytointi monikulttuuriseen PRIDE-valmennusryhmään toimi hyvin järjestöjen nettisivujen ja niiden julkaisemien lehtien kautta. Haastateltavia monikulttuurisia sijaisperheitä tavoitettiin lehtien välityksellä. Järjestöjen työntekijöiden asiantuntemus oli tärkeää myös lasten kanssa työskentelyn kehittämisessä sekä PRIDE-valmennuksen 9. tapaamisen järjestämisessä ja lisämateriaalin laatimisessa.¹³ Hankkeen päätyttyä tukiperhetoiminnan kehittäminen jatkuu luontevasti Pelastakaa Lapset ry:ssä, jossa on siihen valmiit rakenteet ja pitkäaikainen kokemus. Lasten kanssa työskentelyn ja PRIDE-valmennuksen materiaaleja ylläpitää Pesäpuu ry.

Hankkeen järjestöjen joukossa ei ollut tahoa, joka tekisi päätoimista tai ennaltaehkäisevää työtä maahanmuuttajaperheiden parissa. Esimerkiksi Väestöliiton Monikulttuurisen osaamiskeskuksen ja Suomen Somaliliitto ry:n kanssa muotoutui kuitenkin hankkeessa luontevasti yhteistyön paikkoja.

Pääkaupunkiseudun kunnat, Helsinki, Vantaa ja Espoo olivat myös mukana yhteistyössä. Kuntien työntekijöiden osallisuus toi kehittämistyöhön erittäin tärkeää kokemustietoa ja käytännön yhteyden kuntien tekemään lastensuojelun ja perhehoidon työhön. Kuntien kanssa tehdyn yhteistyön tavoitteena oli, että perhettä tarvitsevien lasten ja PRIDE-valmennusryhmästä valmistuvien sijaisperheiden yhdistäminen kävisi mahdollisimman joustavasti ja lasten tarpeisiin vastaten. Pääkaupunkiseudun perhehoidon yksiköt voivat

¹³ Hankkeen valmennusryhmälle järjestettiin tilaisuus, jossa Perhehoitoliitto ry:n työntekijät kertoivat ryhmälle perhehoitajan oikeuksista ja velvollisuuksista, ja lapsia sijoittavien kuntien työntekijät kertoivat kuntiensa perhehoidosta ja sen käytännöistä.

sijoittaa maahanmuuttajataustaisia lapsia hankkeessa valmistuneisiin sijaisperheisiin. Sijoitusten onnistumiselle luodaan paremmat edellytykset, kun on mahdollista valita lapselle sopivin sijaisperhe isommasta perheiden joukosta, esimerkiksi lapsen kulttuuritaustan perusteella.

7. Lopuksi

Maahanmuuttajataustaisten lasten tuki- ja sijaisperheiden rekrytoinnissa tarvitaan hankkeen kokemusten perusteella monipuolisia keinoja ja paljon resursseja. Maahanmuuttajataustaisten perheiden tavoittamisessa ja motivoinnissa toimii parhaiten tiedonantaminen kasvokkain omalla äidinkielellä, kulttuuriseen yhteisöön kuuluvan henkilön kertomana. Maahanmuuttajataustaisilta perheiltä, jotka ovat jo mukana esimerkiksi yhdistystoiminnassa tai vapaaehtoistyössä, voi löytyä resursseja ja kiinnostusta myös tuki- tai sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen. Median kautta rekrytoinnissa tavoitettiin erityisesti kahden kulttuurin ja kansainvälisen adoption perheitä. Heillä on kokemusta monikulttuurisuudesta ja esimerkiksi identiteettikysymyksistä, mutta myös valmiuksia suomalaisessa yhteiskunnassa toimimiseen. Valmennuksesta kiinnostuneet sekä jo sijaisperheinä toimivat kantaväestön perheet osoittautuivat ”maailmankansalaisiksi”, esimerkiksi ulkomailla osan elämästään asuneiksi. Haastatellut sijaisvanhemmat kertoivat, että heidän perheidensä lähipiirikin piti heitä jo valmiiksi ”erityisinä”.

Maahanmuuttajaperheiden osallisuuden lisääminen lastensuojelussa sekä tiedonantaminen avohuollon tukitoimista ja perhehoidosta maahanmuuttajille nousivat hankkeen kokemusten perusteella tärkeiksi tavoitteiksi. Ruotsissa maahanmuuttajataustaisten lasten perhesijoituksissa konsultoidaan vähemmistökulttuurien yhteisöjä sekä etsitään lapsille sijaisperheitä sukulaisten joukosta tai maahanmuuttajien omien yhteisöjen sisältä. Myös Suomessa tällaista työorientaatiota on kokeiltu. Ruotsissa käydään toisaalta myös keskustelua integraation tärkeydestä ja siitä, että joissain tilanteissa, esimerkiksi kunniaväkivalan uhkaan liittyvissä, lapsen tai nuoren voi olla hyvä päästä perheensä kulttuurisen yhteisön ulkopuolelle. Joskus myös syntymävanhemmat tai lapsi itse toivovat sijaisperheeksi kantaväestön perhettä, jotta lapsen tai nuoren yhteiskuntaan integroituminen helpottuisi.

Sijoitettujen lasten vertaisryhmien kokoaminen osoittautui kehittämistyössä haastavaksi. Hankkeessa ohjatut lasten ryhmät päiväkodeissa antoivat kuitenkin hyvän kokemuksen monikulttuurisuuden teemojen käsittelystä lasten kanssa heterogeenisessä ryhmässä. Hankkeessa haastatellut, monikulttuuriset sijaisperheet olivat sitä mieltä, että sijoitettujen lasten vertaisryhmien paras kokoonpano onkin sellainen, jossa on sekä kantaväestön että maahanmuuttajataustaisia lapsia. Eräs perhe kertoi heille sijoitetun maahanmuuttajataustaisen lapsen oivalluksesta sijaisperheiden vertaistapaamisessa. Lapsi oli tutustunut kantaväestön perheestä sijaisperheeseen sijoitettuun lapseen ja ihmetellyt, eikö toiseen perheeseen sijoittaminen koskekaan vain meitä maahanmuuttajalapsia. Toinen sijaisperhe kertoi heille sijoitetun lapsen kysyneen, että ”miksi me [sisaren kanssa] asutaan toisessa perheessä, kun ei meidän [koti]maassa tällaista ole?” Sijoitettujen lasten vertaisryhmien yksi tärkeä tavoite onkin luoda lapselle paikka kokemustensa ja tunteidensa jakamiselle. Monikulttuurisena vertaisryhmä voi toimivimmillaan olla myös lapsia yhdistävä ja ennakkoluuloja poistava.

Merkittäväksi teemaksi kehittämistyössä nousi myös kulttuurinen identiteetti ja sen tukeminen sijoitetuilla lapsilla. Lapsilla ja erityisesti nuorilla identiteettikysymykset ovat merkityksellisiä, ja myös hyvin monisyisiä. Identiteettiin ja kulttuuristaan liittyvistä teemoista on saatavissa melko laajasti sekä tutkimustietoa että adoptio- ja sijaiskotilapsilta koottua kokemustietoa.¹⁴ Kulttuurisen identiteetin kysymykset kulkevat punaisena lankana hankkeessa laaditussa sijaisvanhempien PRIDE-valmennusmateriaalissa, jonka teemana on monikulttuurisuus ja maahanmuuttajataustaisen lapsen sijaisvanhemmuus.

Hankkeen kehittämistyössä lasten ja heidän syntymävanhempiensa ajatukset tulivat esille pääasiassa sijaisperheiden ja työntekijöiden välittämänä. Joitakin sijaisperheessä eläneitä nuoria myös tavattiin ja haastateltiin hankkeen aikana. Kantaväestön sijaisperheeseen 14-vuotiaana sijoitettu kiinalaistaustainen tyttö totesi, että pienetkin kulttuuritaustan huomioimiset sijaisperheessä tuntuivat hänestä hyvältä. Tämä tyttö iloitsi siitä, että hän pystyi säilyttämään oman äidinkielen ja sitä kautta yhteydet syntymäsukuunsa, ja että sijaisperheen kautta hän pääsi paremmin sisälle suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan.

¹⁴ Ks. esim. Harris 2006, Patokoski 2009, Peltola 2009, Ruohio 2009.

Tärkeä tavoite monikulttuurisessa perhehoidossa onkin, että jokainen perhettä vailla oleva maahanmuuttajataustainen lapsi tai nuori saisi juuri hänen tarpeisiinsa vastaavan, tehtäväänsä valmennetun sijaisperheen.

Lähteet ja kirjallisuusviitteet

Anis, M. 2008. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008.

Belanger, K. & Bullard, L.B. & Green D.K. (edit.) 2008. Child Welfare Journal. Racial Disproportionality in Child Welfare. Child Welfare League of America, Vol. 87, number 2.

Brown, J.D. et.al., 2009. Challenges of Transcultural Placements: Foster Parent Perspectives. Child Welfare Journal. Child Welfare League of America, Vol. 88 number 3.

Crampton, D. & Coulton, C.J. 2008. The Benefits of Life Table Analysis for Describing Disproportionality. Teoksessa: Belanger, K. etc, 2008. Child Welfare Journal. Racial Disproportionality in Child Welfare. Child Welfare League of America, Vol. 87, number 2.

Harris, P. (edit.) 2006. In Search of Belonging. Reflections by Transracially Adopted People. BAAF, UK.

Heikkilä-Daskalopoulos, S. 2008. Maahanmuuttajataustaiset lapset ja perheet palvelujärjestelmässä – asiantuntijoiden näkökulmia. Lastensuojelun Keskusliitto.

Janhunen, T. 2007. Sijoitusten purkautuminen pitkäaikaisessa perhehoidossa. Perhehoitoliitto.

Patokoski, S. 2009. Maahanmuutto ja kulttuurinen identiteetti nuorten musliminaisten kertomuksissa. Nuorisotutkimus 3, 2009 / 27.vuosikerta.

Peltola, M. 2009. Intergenerational Relations in Families with an Immigrant Background. Report on Family Interviews for Project INTERFACE. The Finnish Youth Research Network/Society, Web Publications 24.

Ruohio, H. 2009. Kansainvälisesti adoptoituina Suomessa. Ulkomailta adoptoitujen nuorten kokemuksia suomalaisuudesta ja erilaisuudesta. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 37/2009.

Tuusa, A. 2004. Maahanmuuttaja lastensuojelun avohuollon asiakkaana. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Vesterinen, S. 2008. Maahanmuuttajien näkemyksiä ja kokemuksia suomalaisesta lastensuojelusta. Haastatteluselvitys. Väestöliiton Kotipuu, Helsinki.

LIITE 1

Tukiperheiden koulutuksen rakenne

- Kaksi infoiltaa
- Varsinainen koulutus

1. tapaaminen

Johdanto

- somaliperheiden tilanne Suomessa lastensuojelun näkökulmasta
- tukiperheiden tarve somaliyhteisössä
- koulutuksen rakenne ja sisällöt

2. tapaaminen

Monenlaiset perheet lastensuojelun voimavarana

- lastensuojelun historia ja lastensuojelulaki Suomessa
- mikä on tukiperhe, sijaisperhe, kriisiperhe, adoptioperhe...

3. tapaaminen

Tukiperheenä toimimisen ilot ja haasteet

- tuettavien lasten sekä oman perheen valmistelu, kahden perheen sääntöjen ja tapojen yhteensovittaminen, yhteydenpito lapsen vanhempiin
- vaitiolovelvollisuus ja ilmoitusvelvollisuus
- mitä tukiperhe voi antaa lapselle ja mitä toiminta antaa tukiperheelle

4. tapaaminen

Tuettavien lasten tilanteet – tukiperheen voimavarat ja rajat

- Helsingin tilastoja sekä kuvausta tuettavista lapsista ja tukiperheistä
- mitä tukiperheeltä edellytetään ja mitä ei edellytetä

5. tapaaminen

Käytännön asiat ja sopimukset

- suunnitelmallisuus, arviointipalaverit, tukisuhteen kesto
- tukiperheen rooli suhteessa lapsen vanhempiin ja viranomaisiin
- tukiperheeksi ryhtymisen käytännön vaiheet ja toimenpiteet

6. tapaaminen

Yhteenvetoa ja keskustelua

7. tapaaminen

Virkistys- ja vertaistoiminta

- tukiperheen saama tuki ja vertaisryhmät
 - somalialaisen sijaisperheen isä kertomassa perheensä kokemuksista
- Kouluttajien ja osallistujien palautetapaaminen

LIITE 2

Sijaisperheiden haastatteluista nousseet teemat liittyen maahanmuuttajataustaisen lapsen sijaisvanhemmuuteen

- Yhteisen kielen puuttumisen tuomat kommunikointivaikeudet ja lapsen äidinkielen tukeminen.
- Erilaiset ruokatottumukset ja mahdolliset kielletyt ruoka-aineet.
- Syntymäperheen uskonnosta nousevat tavat ja rajoitukset.
- Erilaiset hygienia- ja siveellisyyskäytännöt.
- Mahdolliset passi- ja oleskelulupaongelmat ulkomaanmatkalle lähdettäessä.
- Perhekäsitykset – ydin- vai laajennettu perhe: esimerkiksi kuka voi osallistua tapaamisiin ja palavereihin lasten asioissa.
- Yksilöllisen ja yhteisöllisen kulttuurin erot.
- Kasvojen pelastamisen tarve: häpeälliset asiat; mistä ja miten voidaan puhua; syntymäperheen suhde omaan etniseen yhteisöönsä.
- Syntymäperheellä voi olla rankkoja kokemuksia, jotka ovat monille suomalaisille vieraita, mutta joista on hyvä olla tietoinen: sotaa, pakenemista, isoja menetyksiä, elämää pakolaisleirillä.
- Suomalaisen lastensuojelun ja viranomaissysteemin vieraus syntymäperheille: mitkä ovat oikeutemme ja velvollisuutemme; mitä termit tarkoittavat; viranomaispelot; pelko lasten menettämisestä kokonaan.
- Käsitys lapsuudesta – lapsen asema, oikeudet ja velvollisuudet: esimerkiksi nähdäänkö lapsuus erityisen herkkänä ikä kautena vai esiaikuisuutena; suhtautuminen fyysiseen kurittamiseen.

- Sukupuolten välinen tasa-arvo: erot näkemyksissä tyttöjen ja poikien oikeuksista ja velvollisuuksista.
- Tasapainottelu suomalaisten tapojen ja sääntöjen sekä syntymävanhempien tapojen ja toiveiden välillä: kuinka paljon joustetaan ”kulttuurin” perusteella.
- Vaihteleva suomalaisen kulttuurin omaksuminen ja oman kulttuuriperinnön ylläpitäminen syntymäperheiden sisällä: missä määrin syntymävanhemmat sallivat lastensa omaksua suomalaista kulttuuria; arvottavatko he suomalaisen kulttuurin korkeammalle ja väheksyvät kotimaansa kulttuuria.
- Miten erottaa sijaisvanhempana, mikä on syntymäperheen kotimaan kulttuuria, mikä perheen sisäistä kulttuuria ja mikä lapsen psyykkistä oireilua.
- Ympäristöstä tulevat utelut (varsinkin kun lapsi erottuu ulkonäöltään kantaväestöstä ja/tai sijaisperheestä): miten turvata lapsen ja syntymäperheen yksityisyyteen kuuluvat asiat; valmius kestää uteluja ja vastata myös kriittisiin kysymyksiin; itselle selväksi mitä ajattelen maahanmuutosta, rasismista ja erilaisuudesta.
- Erilaisuuden kysymykset tulevat perheeseen (myös mahdollisesti lapsen ulkonäön kautta): miten tukea lapsen positiivista identiteettiä; kiusaamistilanteiden selvittely; sijaisvanhemman tietoisuus omasta kulttuuristaan ja sen vaikutuksista omaan käyttäytymiseen; erilaisuuden arvostaminen.
- Vähemmistökulttuurin tukeminen valtakulttuurin keskellä.
- Kulttuurinen sensitiivisyys on hyvä pitää mielessä arjessa, mutta toisaalta nähdä jokainen lapsi ja perhe yksilöllisenä.

LIITE 3

Tiivistelmä sijaisperheiden PRIDE-valmennuksen lisämateriaalista, ”Monikulttuurisuus ja maahanmuuttajataustaisen lapsen sijaisvanhemmuus”

- Perheiden rekrytointi maahanmuuttajataustaisille lapsille.
- PRIDE-kouluttajien taustat ja kokemukset monikulttuurisuudesta.
- Ryhmän monikulttuurisuuden hyödyntäminen ja haasteet.
- Eläytymisharjoitukset, kotitehtävät, ryhmätyöt ja paneelitapaaminen maahanmuuttajataustaisen lapsen ja PRIDE-ryhmään osallistujan näkökulmasta.
- Lakiasiaa kulttuuritaustan huomioonottamisesta.
- Yhteistyön tekemisen haasteita ja toimivan yhteistyön elementtejä kulttuurien kohdatessa.
- Harjoitus omista arvoista ja suhtautumisesta moninaisuuteen.
- Kulttuurisia ilmiöitä:
 - Lastensuojelun vieraus maahanmuuttajille
 - Yhteisöllisyys ja yksilöllisyys – häpeä ja syyllisyys
 - Valtaetäisyys ja hierarkkisuus
 - Maskuliinisuus ja feminiinisyys
 - Yleistäminen ja vähätteleminen

- Muita teemoja:
 - Maahanmuuttajan menetykset ja kotoutumisprosessi
 - Perhesuhteet, sukupolvien ja sukupuolten roolit, käsitykset lapsuudesta ja lastenkasvatuksesta
 - Ympärileikkaus, kunniaväkivalta, ilman huoltajaa tulleet lapset, perheen yhdistäminen, rasismi
 - Keinoja kulttuurisen moninaisuuden ja lapsen kulttuurisen identiteetin tukemiseen sijaisperheessä
 - Tietolähteitä
- Anisan tarina: Anisan syntymäperhe on tullut Suomeen Bangladeshista, ja Anisa on pienenä sijoitettu kantaväestön sijaisperheeseen. Anisan tarina kulkee valmennuksessa ryhmätyön pohjana neljällä eri tapaamisella. Tarinan teemat ovat:
 - Kahden perheen lapsi
 - Identiteetti
 - Syntymäperhe ja sen kulttuuri tutuksi
 - Tiedostaminen ja kasvu

HANKKEEN TAUSTARYHMÄT

Johtoryhmä

Raili Bäck-Kiianmaa, toiminnanjohtaja, Pesäpuu ry

Kenneth Carlberg, aluejohtaja, Pelastakaa Lapset ry (1.8.09–12.2.10)

Kristiina Mattinen, aluejohtajan sijainen, Pelastakaa Lapset ry (1.8.07–31.7.08)

Jari Ketola, toiminnanjohtaja, Perhehoitoliitto ry (1.8.09–31.8.08)

Pirjo Hakkarainen, toiminnanjohtaja, Perhehoitoliitto ry (1.9.08–12.2.10)

Yrjö Männistö, puheenjohtaja, Yhteiset Lapsemme ry

Pääkaupunkiseudun kuntien yhteistyöryhmä

Mervi Kariranta, perhehoidon johtava sosiaalityöntekijä, Vantaan kaupunki

Ritva Mantila, perhehoitopäällikkö, Helsingin kaupunki

Mervi Sjöberg, perhehoidon johtaja, Espoon kaupunki

Ideointi- ja kehittämistyöryhmä

Said Aden, maahanmuuttajatyön konsultti, Helsingin kaupunki

Rebwar Karimi, konsultti ja kouluttaja, Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Seija Kojola, sosiaalityöntekijä, Ingaksen ryhmäkoti, Espoo

Sami Luoto, tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan koordinaattori, Pelastakaa Lapset ry

Liisa Mankki, sosiaalityöntekijä, Espoon perhehoito

Taina Martiskainen, suunnittelija, Lastensuojelun Keskusliitto

Kristiina Mattinen, aluejohtajan sijainen, Pelastakaa Lapset ry

Anita Novitsky, monikulttuurisuuden asiantuntija, Väestöliiton Monikulttuurinen osamiskeskus

Seija Pesälä, sosiaalityöntekijä, Vantaan perhehoito

Alli Uusijärvi, johtava sosiaalityöntekijä, Helsingin perhehoito

Anja Wikstedt, suunnittelija, Yhteiset Lapsemme ry

Christine Väliavaara, kehittämisspäällikkö, Pesäpuu ry

Sirpa Yli-Rekola, PRIDE-kouluttaja

Lasten kanssa työskentelyn kehittämisen yhteistyöhenkilöt

Kaarina Pasanen, projektivastaava, Pelastakaa Lapset ry

Irene Pärssinen-Hentula, projektipäällikkö, Pelastakaa Lapset ry

Eija Rieppola, perhetoiminnan kehittäjä, Parasta Lapsille ry

Kristiina Toivikko, vastaava ohjaaja, Ehjä ry

Christine Väliavaara, kehittämisspäällikkö, Pesäpuu ry

PRIDE-lisämateriaalin toimituskunta

Kristiina Mattinen, johtava sosiaalityöntekijä, Pelastakaa Lapset ry

Anita Novitsky, monikulttuurisuuden asiantuntija, Väestöliiton Monikulttuurinen osaamiskeskus

Sirpa Yli-Rekola, PRIDE-kouluttaja

Paula Männikkö, kehittämisspäällikkö, Pesäpuu ry

